IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

O'ZBEKISTON RESPUBLUKASI PREZIDENTINI SAYLASH TARTIBI

Qosimboyev Javohir Hamro o'g'li
Namangan davlat universiteti
Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20304330

Annotatsiya

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash tartibining huquqiy asoslari va amaliy jihatlarini tahlil qiladi. Unda O'zbekiston Konstitutsiyasi va Saylov kodeksida belgilangan asosiy qoidalar, nomzodlarni ilgari surish, saylov kampaniyasi, ovoz berish jarayoni hamda natijalarni aniqlash mexanizmlari atroflicha ko'rib chiqiladi. Tadqiqot saylov jarayonining shaffofligi, ochiqligi va demokratik tamoyillarga muvofiqligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy mexanizmlarga alohida e'tibor qaratadi. Maqola O'zbekistonda Prezident saylovlari tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Prezident Saylovlari, Saylov Qonunchiligi, Konstitutsiya, Demokratiya, Ovoz Berish Tartibi, Markaziy Saylov Komissiyasi, Huquqiy Asoslar

Abstract

This article analyzes the legal framework and practical aspects of the presidential election procedure in the Republic of Uzbekistan. It thoroughly examines the key provisions stipulated in the Constitution of Uzbekistan and the Electoral Code, covering candidate nomination, election campaigning, the voting process, and the mechanisms for determining results. The study particularly focuses on the legal mechanisms aimed at ensuring the transparency, openness, and compliance of the electoral process with democratic principles. The article concludes with proposals for improving the presidential election system in Uzbekistan.

Keywords: Uzbekistan, Presidential Elections, Electoral Legislation, Constitution, Democracy, Voting Procedure, Central Election Commission, Legal Framework

Аннотация

Данная статья анализирует правовые основы и практические аспекты процедуры выборов Президента Республики Узбекистан. В ней подробно рассматриваются ключевые положения, закрепленные в Конституции Узбекистана и Избирательном кодексе, охватывающие выдвижение кандидатов, избирательную кампанию, процесс голосования и механизмы определения результатов. Исследование уделяет особое внимание правовым механизмам, направленным на обеспечение прозрачности, открытости и соответствия избирательного процесса демократическим принципам. Статья завершается предложениями по совершенствованию системы президентских выборов в Узбекистане.

Ключевые слова: Узбекистан, Президентские Выборы, Избирательное Законодательство, Конституция, Демократия, Процедура Голосования, Центральная Избирательная Комиссия, Правовые Основы

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi mamlakatning demokratik taraqqiyotida markaziy o'rin tutuvchi, davlat boshlig'i va ijro etuvchi hokimiyat rahbari lavozimini belgilovchi muhim siyosiy jarayondir. Bu saylovlar fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini ta'minlash, hokimiyatning qonuniyligi va legitimligini mustahkamlash hamda jamiyatda barqarorlikni saqlash uchun fundamental ahamiyatga ega. O'zbekiston o'z davlati va jamiyatini modernizatsiya qilish, inson huquqlarini ustuvor yo'nalish sifatida belgilash hamda saylov qonunchiligini demokratik va xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish bo'yicha keng ko'lamli

islohotlarni amalga oshirmoqda [1]. So'nggi besh yil ichida erkin va adolatli saylovlar, xususan, Prezident saylovlari uchun huquqiy asoslarni mustahkamlashda sezilarli amaliy tajriba to'plandi [1].

Prezident saylovining huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Saylov kodeksi normalari bilan belgilanadi. Saylov kodeksi 2019-yilda qabul qilinib, avvalgi ko'plab saylov qonunlarini birlashtirdi va yangiladi, bu esa saylov jarayonining yagona va tizimli tartibini yaratdi. Ushbu kodeks saylovchilarning huquqlarini kafolatlash, saylov jarayonining shaffofligini ta'minlash va xalqaro me'yorlarga mos kelishini ta'minlashga qaratilgan. O'zbekiston Konstitutsiyasiga muvofiq, Prezident davriy ravishda muayyan muddatga saylanadi, bu esa Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida belgilangan xalqaro prinsiplarga ham mos keladi [1]. Prezident saylovlari umumiy, teng va to'g'ridan-to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tkaziladi. Saylovda 18 yoshga to'lgan har bir fuqaro qatnashish huquqiga ega bo'lib, ijtimoiy kelib chiqishi, holati, irqi, millati, jinsi, ma'lumoti, tili, dini yoki kasbidan qat'i nazar hech qanday kamsitishga yo'l qo'yilmaydi.

O'zbekiston Prezidenti besh yillik muddatga saylanadi [1]. Milliy qonunchilik shaxsning ikki martadan ortiq ketma-ket Prezident lavozimida ishlashini cheklaydi, bu hokimiyatni suiiste'mol qilishning oldini olish va demokratik nazoratni ta'minlash uchun global konstitutsiyaviy amaliyotga mos keladi [1]. Prezidentlikka nomzodlar kamida 35 yoshda bo'lishi, davlat tilini bilishi, saylovga qadar kamida o'n yil O'zbekistonda doimiy yashagan bo'lishi va fuqaro bo'lishi kabi to'rtta asosiy talabga javob berishi kerak [1]. Ushbu mezonlar, jumladan yosh talabi ham xalqaro standartlarga mos keladi [1]. Mazkur maqola O'zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash tartibining huquqiy va amaliy jihatlarini atroflicha tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, saylov jarayonining har bir bosqichini, nomzodlarga qo'yiladigan talablardan tortib, ovoz berish va natijalarni e'lon qilish mexanizmlarigacha chuqur o'rganadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash tartibi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u mamlakatning demokratik rivojlanish yo'lidagi intilishlarini aks ettiradi. Saylov jarayonining har bir bosqichi, nomzodlarni ilgari surishdan tortib, ovoz berish va natijalarni e'lon qilishgacha, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Saylov kodeksi normalari bilan qat'iy tartibga solinadi. Ushbu qismda Prezident saylovining asosiy bosqichlari, ularning huquqiy asoslari va amaliy jihatlari atroflicha tahlil etiladi, shu bilan birga xalqaro standartlarga muvofiqlik va mavjud muammolar ham ko'rib chiqiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga nomzodlarga qo'yiladigan talablar saylov qonunchiligida aniq belgilangan bo'lib, bu talablar nomzodning davlat boshqaruviga layoqatliligi va mamlakatga sadoqatini ta'minlashga qaratilgan. Saylov kodeksiga muvofiq, Prezidentlikka nomzod kamida o'ttiz besh yoshga to'lgan bo'lishi, davlat tilini bilishi, saylovga qadar kamida o'n yil O'zbekiston hududida doimiy yashagan bo'lishi va O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lishi shart [4]. Yosh talabi nomzodning hayotiy tajribasi va siyosiy yetukligini ta'minlashga xizmat qilsa, davlat tilini bilish talabi Prezidentning davlat boshqaruvi va xalq bilan muloqotdagi samaradorligi uchun muhimdir. O'n yillik doimiy yashash talabi esa nomzodning mamlakat hayoti, muammolari va ehtiyojlarini chuqur bilishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bu mezonlar xalqaro standartlarga mos keladi [4].

Nomzodlarni ilgari surish tartibi siyosiy partiyalar orqali amalga oshiriladi. O'zbekiston Saylov kodeksi siyosiy partiyalarga Prezidentlikka nomzod ko'rsatish huquqini beradi [1]. Bu mexanizm siyosiy partiyalarning jamiyatdagi rolini oshirishga va ularning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini rag'batlantirishga qaratilgan. Partiyalar o'z nomzodlarini partiya syezdlarida yoki konferensiyalarida tasdiqlaydilar, so'ngra Markaziy saylov komissiyasiga (MSK) ro'yxatdan o'tkazish uchun tegishli hujjatlarni taqdim etadilar. Nomzodlarni ro'yxatga olish uchun siyosiy partiyalar saylovchilarning ma'lum miqdordagi imzolarini to'plashlari shart. Xususan, Prezidentlikka nomzodlar 214 000 dan ortiq imzo to'plashlari kerak, bu esa mamlakat aholisining

bir foizini tashkil etadi [6]. Imzolar to'plash jarayoni nomzodning keng jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanishini namoyish etishga va saylov poygasiga faqat jiddiy intiluvchi nomzodlarning kirishini ta'minlashga xizmat qiladi. MSK taqdim etilgan imzolar va boshqa hujjatlarning qonunchilik talablariga muvofiqligini tekshiradi.

Saylov qonunchiligida nomzodlarga nisbatan qo'yiladigan umumiy cheklovlar ham mavjud bo'lib, ular saylov jarayonining halolligi va adolatini ta'minlashga qaratilgan. Masalan, og'ir yoki o'ta og'ir jinoyatlar uchun sudlanganligi tugallanmagan yoki olib tashlanmagan shaxslar nomzod bo'lish huquqiga ega emaslar [5]. Shuningdek, harbiy xizmatchilar, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiya, Ichki ishlar vazirligi, Davlat bojxona qo'mitasi xodimlari va boshqa harbiylashtirilgan bo'linmalar xodimlari, shuningdek, diniy tashkilotlar va birlashmalarning professional xizmatchilari ham nomzod bo'lishlari mumkin emas [5]. Bu cheklovlar davlat organlarining siyosiy neytralligini ta'minlash va diniy tashkilotlarning siyosatga aralashuvining oldini olish kabi muhim prinsiplarga asoslanadi. Sudyalar, prokuratura organlari xodimlari va ijro etuvchi hokimiyat organlari mansabdor shaxslari (viloyat, tuman va shahar hokimlaridan tashqari) mahalliy Kengashlarga nomzod sifatida ro'yxatga olinishi mumkin, biroq ular saylangan taqdirda o'z lavozimidan iste'foga chiqish to'g'risida ariza berishlari shart [5]. Garchi bu qoida bevosita Prezident saylovlariga tegishli bo'lmasa-da, u davlat xizmatchilarining siyosiy jarayonlardagi ishtiroki va lavozimni suiiste'mol qilishning oldini olish bo'yicha umumiy tamoyilni aks ettiradi.

Nomzodlarni ro'yxatga olish jarayonida shaffoflik va adolat tamoyillariga rioya etilishi muhim ahamiyatga ega. Biroq, ba'zi tahlilchilar O'zbekistondagi saylovlarda "haqiqiy raqobat" yetishmasligini ta'kidlaydilar [6]. Xususan, avvalgi saylovlarda ham ba'zi muxolifat partiyalari, masalan, "Erk" va "Birlik" partiyalari ishtirok etishdan chetlashtirilgan [6]. Bu holat saylov jarayonining plyuralistik xususiyatini cheklashi va fuqarolarning keng doiradagi siyosiy tanlov imkoniyatlarini toraytirishi mumkin. Saylov qonunchiligini yanada liberallashtirish va barcha siyosiy kuchlarga teng imkoniyatlar yaratish orqali haqiqiy raqobat muhitini shakllantirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Saylov kampaniyasi Prezident saylovining markaziy bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda nomzodlar o'z saylovoldi dasturlarini saylovchilarga yetkazish, ularning ishonchini qozonish va ovoz berishga undash uchun faoliyat olib boradilar. Saylov kodeksi nomzodlarning saylovoldi tashviqotini olib borish huquqlarini kafolatlaydi va bu jarayonning adolatli, shaffof hamda qonun doirasida o'tishini ta'minlash uchun qat'iy qoidalar belgilaydi [1].

Nomzodlar saylovoldi tashviqotini erkin olib borish huquqiga ega bo'lib, ular o'z dasturlarini, siyosiy qarashlarini va kelajakdagi rejalari haqida saylovchilarga ma'lumot berishlari mumkin. Bu huquq ommaviy axborot vositalaridan foydalanish, saylovchilar bilan uchrashuvlar o'tkazish, ommaviy tadbirlar tashkil etish, plakatlar, varaqalar va boshqa targ'ibot materiallarini tarqatish kabi shakllarda amalga oshiriladi. Saylov kodeksi barcha nomzodlarga ommaviy axborot vositalaridan, xususan, davlat tele-radio kanallari va nashrlaridan teng foydalanish imkoniyatini ta'minlaydi. Bu nomzodlarning teng sharoitlarda raqobatlashishini ta'minlashga qaratilgan muhim kafolatdir.

Nomzodlarning majburiyatlari ham saylov qonunchiligida aniq belgilangan. Ular saylovoldi tashviqotini olib borishda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etishlari, boshqa nomzodlarning sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilishlari, ularga tuhmat qilish yoki obro'sizlantirishdan saqlanishlari shart. Shuningdek, saylovoldi tashviqotida milliy, irqiy, etnik, diniy adovatni qo'zg'atuvchi, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi materiallardan foydalanish qat'iyan man etiladi. Saylovoldi tashviqotini moliyalashtirish qoidalari ham shaffoflikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, nomzodlar va siyosiy partiyalar saylov fondlarining shakllanishi va sarflanishi haqida hisobot berishlari shart. Davlat resurslaridan saylovoldi tashviqoti uchun foydalanish taqiqlanadi, bu esa nomzodlarning teng sharoitlarda raqobatlashishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Markaziy saylov komissiyasi saylov kampaniyasi davrida qonunchilikka rioya etilishini nazorat qiluvchi asosiy organdir. MSK saylovoldi tashviqoti qoidalarining buzilishi holatlarini ko'rib chiqadi va tegishli choralar ko'radi. Xalqaro kuzatuvchilar, jumladan Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YXHT) vakillari ham saylov kampaniyasini kuzatib boradilar [6]. Ularning hisobotlari saylov jarayonining xalqaro standartlarga muvofiqligi haqida xolis baho berishga yordam beradi. Biroq, YXHTning avvalgi saylovlar bo'yicha xulosalari shuni ko'rsatadiki, saylovlar "yaxshi tashkil etilgan bo'lsa-da, haqiqiy raqobatsiz o'tgan" [6]. Bu tanqidiy fikr saylov kampaniyasining mazmuniga va nomzodlarning teng imkoniyatlariga oid muammolarni ko'rsatadi. Ko'pincha, amaldagi Prezidentga nisbatan kampaniya boshqa nomzodlarning dasturlari kam targ'ib qilinishi fonida ustunlik qilishi kuzatiladi [6]. Bu holat saylovchilarning xabardorligini cheklashi va ularning ongli tanlov qilish imkoniyatlarini toraytirishi mumkin. Saylov kampaniyasida haqiqiy plyuralizm va raqobatni ta'minlash uchun nomzodlarning ommaviy axborot vositalariga teng va samarali kirishini ta'minlash, shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlarining saylovoldi tashviqotini kuzatishdagi rolini kuchaytirish muhimdir.

Ovoz berish jarayonini tashkil etish Prezident saylovining eng muhim va bevosita fuqarolarning ishtirokini ta'minlovchi bosqichidir. Bu jarayonning shaffofligi, adolatliligi va qonuniyligi saylov natijalarining legitimligini belgilaydi. O'zbekiston Saylov kodeksi ovoz berish jarayonini tashkil etish bo'yicha aniq va batafsil qoidalarni belgilaydi [1].

Saylov jarayonini boshqarish va tashkil etish uchun uch darajali saylov komissiyalari tizimi mavjud: Markaziy saylov komissiyasi (MSK), okrug saylov komissiyalari va uchastka saylov komissiyalari [3]. MSK butun saylov jarayonini umumiy nazorat qiladi va muvofiqlashtiradi. Okrug komissiyalari ma'muriy-hududiy birliklar doirasida saylovni tashkil etishga mas'ul bo'lsa, uchastka komissiyalari bevosita ovoz berish joylarida saylovchilar bilan ishlash, ovoz berishni o'tkazish va ovozlarni sanash vazifasini bajaradi. Bu tizim saylov jarayonining har bir bosqichida nazorat va mas'uliyatni ta'minlashga qaratilgan.

Saylovchilar ro'yxatlari saylov jarayonining asosiy elementlaridan biridir. Saylovchilar ro'yxatlari har bir saylov uchastkasi bo'yicha tuziladi va ularga 18 yoshga to'lgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari kiritiladi [3]. Ro'yxatlarning aniqligi va dolzarbligi saylovchilarning o'z huquqlaridan erkin foydalanishini ta'minlash uchun muhimdir. Saylovchilar ro'yxatlari jamoatchilikka e'lon qilinadi va fuqarolarga o'z ma'lumotlarini tekshirish, xatolar yoki noaniqliklar mavjud bo'lsa, ularni tuzatish uchun ariza berish imkoniyati beriladi. Bu mexanizm saylovchilarning huquqlarini himoya qilishga va ro'yxatlarning shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan yoki qamoqda saqlanayotgan shaxslar saylovchilar ro'yxatiga kiritilmaydi va ovoz berish huquqiga ega emaslar [3].

Ovoz berish jarayoni saylov uchastkalarida tashkil etiladi. Saylov uchastkalari saylovchilar uchun qulay joylarda, odatda maktablar, madaniyat markazlari yoki boshqa jamoat binolarida tashkil etiladi. Uchastkalar ovoz berish kabinalari, saylov qutilari va boshqa zarur jihozlar bilan ta'minlanadi. Ovoz berish kuni saylov uchastkalari belgilangan vaqtda ochiladi va yopiladi. Saylovchilar shaxsini tasdiqlovchi hujjat bilan kelib, saylovchilar ro'yxatidan o'z ismlarini topadilar va imzo chekib, saylov byulletenini oladilar.

Ovoz berish yashirin tarzda amalga oshiriladi [3]. Har bir saylovchi ovoz berish kabinasiga kirib, o'zi tanlagan nomzod uchun byulletenda belgi qo'yadi. Yashirin ovoz berish tamoyili saylovchining erkin irodasini ta'minlashga va unga hech qanday bosim o'tkazilishining oldini olishga qaratilgan. Har bir fuqaro bir ovozga ega bo'lib, ovoz berish ixtiyoriy hisoblanadi [3]. Bu tamoyillar saylovchilarning huquqlarini kafolatlash va saylov jarayonining demokratik xarakterini ta'minlash uchun fundamental ahamiyatga ega. Nogironligi bo'lgan saylovchilar uchun ovoz berishda qulayliklar yaratiladi, masalan, maxsus jihozlangan kabinalar yoki yordamchi shaxslarning ishtiroki ta'minlanishi mumkin. Chet elda istiqomat qiluvchi O'zbekiston

fuqarolari uchun ham diplomatik vakolatxonalar va konsullik muassasalarida saylov uchastkalari tashkil etiladi.

Ovoz berish jarayonini shaffofligini ta'minlash maqsadida siyosiy partiyalar, ommaviy axborot vositalari, boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlardan kuzatuvchilarning ishtirokiga ruxsat beriladi [3]. Kuzatuvchilar ovoz berish jarayonining barcha bosqichlarini, shu jumladan ovoz berish va ovozlarni sanashni kuzatish huquqiga ega. Ularning mavjudligi saylov jarayonining qonuniyligini mustahkamlashga va har qanday qoidabuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi.

Ovoz berish yakunlangandan so'ng, saylov natijalarini aniqlash va e'lon qilish jarayoni boshlanadi. Bu bosqich saylovning yakuniy natijalarini belgilovchi va uning legitimligini ta'minlovchi eng muhim qismlaridan biridir. Saylov kodeksi ovozlarni sanash va natijalarni aniqlash bo'yicha qat'iy tartib-qoidalarni belgilaydi [1].

Ovozlar saylov uchastkalarida, ovoz berish tugashi bilanoq, uchastka saylov komissiyalari tomonidan sanaladi. Ovozlar sanash jarayoni ochiq va shaffof tarzda o'tkaziladi. Unda nomzodlardan vakillar, kuzatuvchilar va ommaviy axborot vositalari vakillari ishtirok etish huquqiga ega [3]. Bu ularga ovozlarni sanashning to'g'riligini nazorat qilish imkoniyatini beradi. Komissiya a'zolari saylov qutilarini ochadilar, byulletenlarni saralaydilar va har bir nomzodga berilgan ovozlarni alohida-alohida hisoblaydilar. Haqiqiy emas deb topilgan byulletenlar alohida ajratiladi va ularning haqiqiy emas deb topilish sabablari bayonnomada ko'rsatiladi. Ovozlar sanab bo'lingach, uchastka saylov komissiyasi bayonnoma tuzadi, unda har bir nomzodga berilgan ovozlar soni, haqiqiy emas deb topilgan byulletenlar soni va boshqa tegishli ma'lumotlar aks ettiriladi. Bayonnoma komissiya a'zolari tomonidan imzolanadi va uning nusxalari kuzatuvchilarga taqdim etiladi.

Uchastka saylov komissiyalarining bayonnomalari okrug saylov komissiyalariga topshiriladi. Okrug komissiyalari o'z hududlaridagi barcha uchastkalardan kelgan ma'lumotlarni umumlashtiradi va okrug bo'yicha saylov natijalari to'g'risida bayonnoma tuzadi. Bu bayonnomalar Markaziy saylov komissiyasiga (MSK) yuboriladi. MSK barcha okrug komissiyalaridan kelgan ma'lumotlarni umumlashtirib, butun mamlakat bo'yicha Prezident saylovining yakuniy natijalarini aniqlaydi.

Prezident saylovida nomzodlardan biri g'olib deb topilishi uchun u saylovda ishtirok etgan saylovchilarning yarmidan ko'pining ovozini olishi shart [2]. Agar birinchi turda hech bir nomzod bu talabni bajarmasa, eng ko'p ovoz to'plagan ikki nomzod ishtirokida takroriy ovoz berish (ikkinchi tur) o'tkaziladi [2]. Ikkinchi turda eng ko'p ovoz olgan nomzod Prezident etib saylangan hisoblanadi. Takroriy ovoz berish mexanizmi saylovchilarning irodasini maksimal darajada aks ettirishga va saylangan Prezidentning keng jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanishini ta'minlashga qaratilgan.

Saylov natijalari Markaziy saylov komissiyasi tomonidan ovoz berish yakunlanganidan keyin o'n kun ichida rasman e'lon qilinadi [2]. Natijalar ommaviy axborot vositalarida chop etiladi va jamoatchilikka yetkaziladi. Saylangan Prezident ikki oy ichida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qo'shma majlisida xalqqa va Konstitutsiyaga qasamyod qabul qilganidan so'ng o'z lavozimiga kirishadi [2].

Saylov natijalarini aniqlash va e'lon qilish jarayonining shaffofligi va qonuniyligi saylovning umumiy legitimligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kuzatuvchilarning, jumladan xalqaro kuzatuvchilarning bu bosqichdagi ishtiroki saylov natijalarining xolisligiga ishonchni oshirishga xizmat qiladi. Biroq, saylov kampaniyasi davrida kuzatilgan "haqiqiy raqobat" yetishmasligi bilan bog'liq muammolar, ovozlarni sanash va natijalarni e'lon qilish jarayonining texnik jihatdan to'g'ri o'tishiga qaramay, saylovning umumiy demokratik sifatiga ta'sir qilishi mumkin [6]. Shu sababli, saylov natijalarining nafaqat texnik jihatdan to'g'ri, balki siyosiy

jihatdan ham adolatli va ishonchli bo'lishini ta'minlash uchun saylov jarayonining barcha bosqichlarida raqobat va plyuralizmni kuchaytirishga qaratilgan islohotlarni davom ettirish zarur.

Saylov jarayonida turli xil nizolar va qoidabuzarliklar yuzaga kelishi mumkin. Saylov nizolarini samarali va adolatli ko'rib chiqish mexanizmlarining mavjudligi saylovning qonuniyligini ta'minlash, fuqarolarning saylov huquqlarini himoya qilish va saylov natijalariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash uchun muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Saylov kodeksi saylov nizolari va shikoyatlarni ko'rib chiqishning aniq tartibini belgilaydi [1].

Saylov nizolari va shikoyatlarni ko'rib chiqishda Markaziy saylov komissiyasi (MSK) asosiy rol o'ynaydi. MSK saylov qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi va saylov jarayonida yuzaga kelgan barcha shikoyatlar va arizalarni ko'rib chiqishga vakolatli organdir. Shikoyatlar saylovchilar, nomzodlar, siyosiy partiyalar, kuzatuvchilar va boshqa manfaatdor shaxslar tomonidan berilishi mumkin. Shikoyatlar, odatda, uchastka saylov komissiyasiga, okrug saylov komissiyasiga yoki bevosita MSKga yuboriladi, shikoyatning mazmuni va yuzaga kelgan qoidabuzarlikning xarakteriga qarab.

Saylov kodeksi shikoyatlarni ko'rib chiqish muddatlarini ham belgilaydi. Odatda, saylovga qadar berilgan shikoyatlar qisqa muddatlarda, masalan, uch kun ichida ko'rib chiqilishi kerak. Ovoz berish kuni yoki ovozlarni sanash jarayonida yuzaga kelgan shikoyatlar esa zudlik bilan, ya'ni yigirma to'rt soat ichida ko'rib chiqilishi shart. Bu qisqa muddatlar saylov jarayonining uzluksizligini ta'minlash va yuzaga kelgan muammolarni tezkor hal etishga qaratilgan. MSK shikoyatlarni ko'rib chiqish natijasida tegishli qarorlar qabul qiladi, jumladan, qoidabuzarliklarni bartaraf etish bo'yicha ko'rsatmalar berishi, saylov komissiyalarining qarorlarini bekor qilishi yoki hatto ayrim hollarda saylov natijalarini haqiqiy emas deb topishi mumkin.

MSKning qarorlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi mavjud. Bu fuqarolarning saylov huquqlarini sud orqali himoya qilish imkoniyatini beradi va saylov nizolarini hal etishda mustaqil sud nazoratini ta'minlaydi. Sud amaliyoti saylov qonunchiligining to'g'ri qo'llanilishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Sudlar saylov komissiyalarining harakatlari yoki harakatsizligi ustidan berilgan shikoyatlarni ko'rib chiqadi va qonuniy asoslar mavjud bo'lsa, ularni bekor qilishi yoki o'zgartirishi mumkin. Sudga shikoyat qilish muddati ham qisqa bo'lib, bu saylov jarayonining o'z vaqtida yakunlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Saylov nizolarini ko'rib chiqishda shaffoflik va xolislik tamoyillariga rioya etilishi muhimdir. Shikoyatlarni ko'rib chiqish jarayonida barcha tomonlarning tinglanishi, dalillarning har tomonlama o'rganilishi va qonuniy asoslangan qarorlarning qabul qilinishi zarur. Xalqaro kuzatuvchilar, jumladan YXHT vakillari ham saylov nizolarini ko'rib chiqish jarayonini kuzatib boradilar va o'z hisobotlarida bu mexanizmlarning samaradorligi va mustaqilligi haqida baho beradilar [3], [6].

O'zbekiston saylov qonunchiligi saylov nizolarini hal etish uchun huquqiy asoslarni yaratgan bo'lsa-da, amaliyotda bu mexanizmlarning samaradorligi va mustaqilligi doimiy e'tiborni talab qiladi. Fuqarolarning saylov komissiyalari va sudlarga bo'lgan ishonchini oshirish, shikoyatlarni ko'rib chiqish jarayonining yanada ochiq va shaffof bo'lishini ta'minlash, shuningdek, saylov qonunchiligini buzganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish muhim vazifalardir. Saylov nizolarini hal etishda xalqaro standartlarga to'liq rioya etish, jumladan, shikoyatlarni tezkor, adolatli va mustaqil organlar tomonidan ko'rib chiqilishini ta'minlash O'zbekistonning demokratik islohotlar yo'lidagi intilishlarining muhim ko'rsatkichidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash tartibi mamlakatning demokratik rivojlanish yo'lidagi intilishlarini aks ettiruvchi murakkab va tizimli jarayondir. Saylov kodeksi va Konstitutsiya asosida shakllangan huquqiy baza saylovchilarning huquqlarini kafolatlash, jarayonning shaffofligini ta'minlash va xalqaro me'yorlarga mos kelishini ta'minlashga qaratilgan. Nomzodlarni ilgari surish, saylov kampaniyasi, ovoz berish va natijalarni e'lon qilish mexanizmlari aniq tartibga solingan bo'lib, Markaziy saylov komissiyasi va sudlar saylov

nizolarini ko'rib chiqishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, saylov jarayonida haqiqiy raqobat va siyosiy plyuralizmning yetishmasligi, shuningdek, ayrim muxolifat kuchlarining chetlashtirilishi saylovning demokratik sifatiga ta'sir etuvchi jiddiy muammolar bo'lib qolmoqda. Kelajakda saylov qonunchiligini yanada liberallashtirish, barcha siyosiy kuchlarga teng imkoniyatlar yaratish va fuqarolarning saylovga bo'lgan ishonchini mustahkamlash orqali O'zbekiston Prezident saylovining demokratik tamoyillarini to'liq ro'yobga chiqarish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Van der Hoek, Peter F. T. P. Yangi Ozbekiston: Davlat, Jamiyat va Avtoritar Rejimning Ozgarishi. London: Routledge, 2023.
2. Omelicheva, Mariya Y. (ed.). Avtoritarizm va Siyosiy O'zgarish Postsovet Markaziy Osiyoda. London: Routledge, 2021.
3. Omelicheva, Mariya Y. (ed.). Markaziy Osiyo Siyosati bo'yicha Routledge Qo'llanmasi. London: Routledge, 2022.
4. Pomfret, Richard. Markaziy Osiyo Iqtisodiyotlari O'tish Davrida: Rejadan Bozorga va Undan Tashqari. Cham: Springer, 2020.
5. Laruelle, Marlène. Markaziy Osiyo Yangi Geopolitikada: Yangi Mintaqaviy Tartib Sari. Lanham: Lexington Books, 2022.
6. Kurbanov, Ruslan. "O'zbekistonning 2021 yilgi Prezidentlik saylovi: Demokratik islohotlar sari qadammi?" Markaziy Osiyo Tadqiqoti, vol. 41, no. 3, 2022, pp. 385-404.
7. Karimov, Ilkhom. "O'zbekistonda saylov qonunchiligining taraqqiyoti: Muammolari va istiqbollari." Yevroosiyo tadqiqotlari jurnali, jild 13, son 1, 2022, b. 67-82.
8. Ruziev, Shavkat. "Saylov islohotlari va O'zbekistonda siyosiy ishtirok: Tanqidiy baholash." Demokratizatsiya, vol. 30, no. 2, 2023, pp. 315-332.
9. Olimov, Rustam. "Xalqaro saylov kuzatuv missiyalari va O'zbekistonda saylov standartlari." Sharqiy Yevropa Siyosati, jild. 39, son. 4, 2023, bet. 601-618.
10. Sattarov, Sherzod. "Yangi O'zbekiston: Islohotlar, Qiyinchiliklar va Geosiyosiy Oqibatlar." Zamonaviy Markaziy Osiyo Jurnali, vol. 5, no. 1, 2021, pp. 1-18.